

ASPECTE ALE CEREMONIALULUI FUNERAR DIN COMUNA BUJORENI, JUDEȚUL VÂLCEA

Florescu Oana Ștefana¹
stefana_dosa@yahoo.com

Keywords: *funeral ceremonial, Romanian popular customs.*

Abstract: *Habits of death are a continuous sequence and rigorous practices and rites, according to rules that maintain a centuries-old tradition, the entire assembly being grouped around three sequences: separation from family and community, transition to the world beyond and integration into a world designed similar to the world of the living.*

Categoria mai mare a obiceiurilor populare românești cuprinde obiceiurile de peste an, obiceiurile calendaristice sau pe cele *de trecere*, legate de principalele momente din viața omului: nașterea, moartea, nunta. Originea obiceiurilor, structura și semnificația lor, trebuie raportate la credințe și sugestii cu substrat magic sau religios, dar „punctul de plecare este totdeauna o cerință umană expusă, singurul factor care acționează permanent în evoluția obiceiurilor de la valori practice la valori magice, ceremoniale și apoi spectaculare”². În cadrul obiceiurilor *de trecere*, ne vom opri doar la ceremonialul de înmormântare, încercând o urmărire a succesiunii acestui ansamblu de practici și rituri, „adevărata poezie a gesturilor, actelor și obiectelor folosite în desfășurarea lor”³.

În raport cu obiceiurile de naștere și nuntă, obiceiurile de moarte sunt cele care s-au păstrat cel mai bine, aspectele inovatoare fiind respinse, fenomenul care declanșează ceremonialul de înmormântare fiind veșnic același. Așa se explică păstrarea unor practici străvechi, anterioare creștinismului⁴ sau preluarea unor rituri și îmbogățirea lor cu sensuri potrivite dogmelor creștine.

Obiceiurile de moarte constituie o succesiune continuă și riguroasă de practici și rituri, conform unor norme ce mențin tradiția, întregul ansamblu grupându-se în jurul a trei secvențe: despărțirea de familie și de colectivitatea mai largă, trecerea în lumea *de dincolo* și integrarea în această lume concepută similar celei de aici.

Complexul ceremonialului de înmormântare este anunțat prin semnele prevestitoare de moarte. Persoanele chestionate ne-au informat despre astfel de semne: „e rău de moarte dacă bufnița cântă pe coșul casei, dacă găina cântă cocoșește sau dacă urlă câinele”.

Acestea trebuie să persiste, să fie, deci, evidente ca să anunțe moartea. Dar și atunci există posibilitatea unor practici care să înlăture urmările: pe Valea Bujorenicii, se lua găina care cânta cocoșește și se măsura cu ea de la un colț al casei la celălalt. Dacă găina ajungea la sfârșitul măsurătorii cu capul la colțul casei, ea trebuia să fie tăiată, dacă nu, putea să rămână în viață. Tot semn de moarte este

¹ Florescu Oana Ștefana, muzeograf, Muzeul „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea.

² Pop 1976.

³ Pop 1976.

⁴ Istoria 1970, passim.

atunci când trosnesc mobilele în casă, când te visezi în groapă, îmbrăcat în negru sau pieptănându-te.

Este interesant faptul că toți informatorii relatează faptele referindu-se la bătrânii locului care încă mai credeau în ele. Bârzelescu Maria, din comuna Bujoreni, își amintește că o găină a cântat cocoșește, dar ea nu a tăiat-o și aceasta a scos pui⁵.

Anunțate sau nu, prin diferite semne, chinurile morții sunt semnalul de începere a ceremonialului: rudele își fac primele apariții în încăpere, fiind urmate de către persoanele apropiate, cel în cauză cerându-și iertare, mărturisindu-și păcatele în fața unui preot pentru a părăsi această lume cu sufletul împăcat.

Credința că starea de puritate este obligatorie pentru trecerea în cealaltă lume motivează această primă purificare, spirituală. Un păcat nemărturisit poate prelungi chinurile dar, în general, se credea că moartea poate fi ușurată dacă sub perna celui ce se chinuia se punea un mănunchi de iederă, vrej de mazăre sau o plantă numită *mâna Maicii Domnului*.

Când iremediabilul s-a produs, cei din jur încep pregătirile pentru a asigura defunctului începutul mării călătorii. Purificarea spirituală va fi completată de cea corporală, mortul fiind spălat, îmbrăcat cu haine noi sau cu cele pregătite din timp, devenind așa cum este numit în cântecele ceremoniale „dalbul pribeag”.

În mână i se pune un bănuț *pentru a-și plăti vămile*, iar lângă el va arde tot timpul o lumânare, pe piept punându-i-se *statul*. Acesta este o lumânare care acum 50-60 de ani avea lungimea egală cu înălțimea defunctului. Azi, este doar o lumânare mai lungă împletită în forma unui colăcel, care se pune pe pieptul mortului, se aprinde la slujbă în biserică și apoi este luată de o femeie care timp de 40 de zile o va aprinde la tămâiat.

Statul trebuie să se termine exact în cele 40 de zile. Practica persistă, însă semnificația sa e pe cale de dispariție, doar denumirea de *stat*, amintește existența obiceiului care era răspândit în Muntenia și Oltenia până nu de mult.

Nu există teamă față de morți, ci întregul ceremonial vizează legături între lumea celor vii și lumea celor morți. Există excepții în situațiile când succesiunea de acte și rituri nu este respectată și când mortul poate deveni strigoi. În zona cercetată persistă doar două situații ce pot avea astfel de urmări: situația în care un obiect sau o ființă ar trece peste mort; se evită această conjunctură ocolindu-l cu grijă în timpul scăldatului, îmbrăcatului și pe tot parcursul ceremonialului; și a doua situație periculoasă - trecerea pisicii prin camera mortuară. Drept care, pisica este închisă pe tot parcursul ceremonialului de înmormântare.

Informatorii din Bujoreni își amintesc astfel de întâmplări cu strigoi petrecute acum mult timp: „Murise una, a lui Gândac din facere murise și s-a lucrat fără grijă la mort. După moartea femeii, au început să moară rudele cele mai apropiate, au murit părinții, patru frați și o mătușă. Bătrânele din sat s-au gândit că sunt semne rele, un strigoi ia până la al nouălea neam”⁶. Au văzut apoi că mormântul era scufundat. Practicile rituale în astfel de situații erau foarte drastice; se dezgropa

⁵ Inf. Bârzelescu Maria, n. 1930, sat Bujoreni.

⁶ Inf. Bârzelescu Maria, n. 1930, sat Bujoreni.

mortul care era găsit întors, deci, era strigoi și se proceda la înțeparea lui în inimă cu frigarea. Așa povestesc bătrânii, șirul morților din acea familie fiind oprit.

Bineînțeles că întreaga relatare face referință doar la atestarea documentară a acestor fapte, fiind lipsită de capacitatea oferirii unei veridicități a faptelor. Pentru a nu se petrece astfel de întoarceri nedorite ale celui plecat în marea călătorie, rudele și colectivitatea, bătrânele păstrătoare ale obiceiurilor veghează la respectarea datinilor.

Rude, vecini, prieteni, vin să *păzească* mortul, în unele cazuri acesta exprimându-și dorința încă din timpul vieții de a fi vegheat de anumite persoane. În timpul *priveghiului* se stă de vorbă despre întâmplări din viața *celui dus*, rudele îl plâng, în general păstrându-se o atitudine de sobrietate, fiind interzis ca rudele să lucreze ceva în această perioadă.

Din amintirea informatorilor reiese că a existat obiceiul de a se cânta la mort cântecul zorilor, un alt obicei fiind acela de a se face brad la înmormântare pentru cei tineri, morți fără să fi fost căsătoriți. Bradul simbolizează nunta pe care tânărul nu a avut-o. Ciclul vieții trebuie să fie împlinit; dacă una din importanțele etape a fost sărită ea trebuie parcursă măcar simbolic.

Înmormântarea se produce în a treia zi după-amiaza, când procesiunea începe cu scoaterea coșciugului din casă, purtat de patru bărbați pe umeri. În momentul scoaterii coșciugului, se sparge vasul de lut cu care s-a turnat apa la scăldat.

Pierderea semnificației dar mai ales necunoașterea ritualului care a rămas azi în păstrarea unor bătrâni este mai evidentă.

Cortegiul funerar se organizează după rânduiala tradițională: steagul, crucea, sfeșnicul sunt purtate înainte, urmează coșul cu pomana, coliva, găina, apoi găleata cu apă. Preotul merge înaintea mortului, urmat de rude, prieteni și toți participanții la ceremonial.

Pe acest ultim drum, cortegiul se oprește de trei ori, prima oprire făcându-se la ieșirea din curte; aceste opriri se numesc și azi *poduri* amintind vechiul obicei când toată procesiunea trecea peste ștergare de în așternute pe drum.

La aceste popasuri se aruncă bani mărunți pentru *vămi*. În *marea trecere* drumul străbătut va fi greu, plin de tâlhari și vameși pe care mortul e nevoit să-i plătească pentru a trece în lumea de dincolo.

După slujba din biserică, cortegiul se îndreaptă spre cimitir, coșciugul este pus pe două scânduri chiar deasupra gropii săpate. Mortul este acoperit cu o pânză și apoi stropit cu vin și untdelemn, în final se pune capacul și se coboară coșciugul cu fâșii de pânză sau, mai nou, cu frânghii.

Dacă o femeie însărcinată participă la înmormântare, trebuie să-și lege la un deget fir roșu, altfel copilul va fi mereu palid ca fața mortului văzut de mamă.

Peste groapa descoperită se dă de pomană o găină vie care îl va conduce pe defunct pe calea ce duce în lumea morților, se mai dau o găleată cu apă, 9 *gulere*, azi nouă batiste cu câte un bănuț legat în colț și *patruzeci de bolzi* - felii de pâine cu colivă și lumânare aprinsă.

În lumea morților, concepută după asemănarea celei de aici, defunctul are nevoie de hrană, îmbrăcăminte, lumină, apă iar rudele au datoria stabilită de datini să asigure trecerea și integrarea celor morți în lumea lor.

În tot timpul înmormântării sună clopotele, vestind rudele de dincolo de sosirea defunctului. Cu bănuțul din palmă el va cumpăra daruri pentru cei pe care îi va întâlni dincolo. Integrarea în lumea celorlalți trebuie să fie pregătită de aici de către cei vii. Manifestările de jale nu sunt numai expresia spontană a durerii, ci au și un izvor de tradiție îndatinată, reprezentând îndeplinirea unei obligații sociale.

După înmormântare, se organizează prima pomană pentru pomenirea mortului.

Legătura nu poate fi ruptă brusc, iar drumul cel greu trebuie ușurat prin diferite rituri: timp de patruzeci de zile o femeie este plătită pentru a tămăia mortul și pentru a duce zilnic o gălețușă de apă și să o dea de pomană.

Urmează apoi prinoasele: la nouă zile, la trei săptămâni, la șase săptămâni, când se dau de pomană și haine, apoi la șase luni și la un an. Timp de șapte ani se face o pomană anuală, iar la împlinirea celor șapte ani se dau haine noi pentru cel pomenit. La șapte ani există obiceiul de a fi deshumate rămășițele și grijite din nou. „E bine să-l scoată la șapte ani să mai vadă lumina”- relatează o informatoare.

În afară de aceste prinoase obligatorii pentru fiecare mort, se respectă în Oltenia sămbetele morților, când se pomenesc la biserică, după pomelnice, și când se dă de pomană.

La mormânt se pune crucea făcută odată cu coșciugul. Ea poate fi schimbată de crucea de piatră la șase săptămâni; această primă cruce se numește stâlp dar informatorii nu-și amintesc vremea când la mormânt se punea chiar un stâlp, obicei întâlnit încă în alte zone.

Spuneam la început că obiceiurile de moarte au fost cele mai controversate, acestea fiind păstrate cu sfințenie. Din cele relatate pe parcurs reiese din discuțiile directe cu informatorii de diferite vârste că multe din obiceiurile de înmormântare și-au pierdut semnificația, numai numele obiceiurilor a rămas *stabil*, printre care: *podurile* sau cele *9 gulere*, înțelesul și rostul acestor rituri pierdându-se în negura timpului.

Se observă tot mai mult necesitatea de a fi chemate anumite persoane, păstrătoare ale obiceiurilor, atunci când se organizează ceremonialul de înmormântare. Obiceiurile sunt practicate în virtutea tradiției, păstrate încă în memoria unor colectivități, azi, întregul ansamblu de gesturi primește o motivație ceremonială și spectaculară.

BIBLIOGRAFIE

Istoria 1970

Pop 1976

Istoria literaturii române, vol I, București, 1970.

Pop M., *Folclor literar românesc*, București, 1976.